Op doorreis in het achttiende-eeuwse Elden

Jan de Vries|

Dit artikel werd zonder bron- en literatuurverwijzingen gepubliceerd in:
Kringbulletin Historische Kring Elden 44 nr. 162 (2025), 22-26.

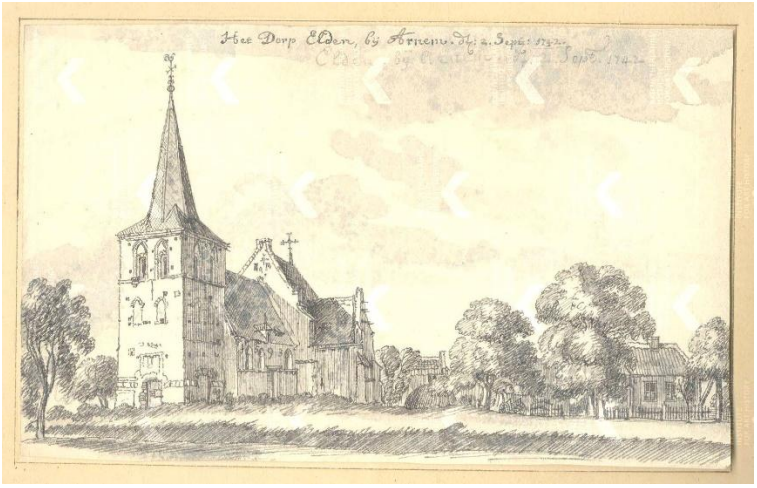

Elden, 18e eeuw
'Het Dorp Elden bij Arnem' met de hervormde kerk. De fundamenten van de Bonifatiuskerk stammen uit de 14e eeuw. De huidige zaalkerkvorm dateert uit 1866. Tekening door Jan de Beijer, september 1742, RKD inv.nr. DP 1192.

In 1740 maakten vier Groningse welgestelde jonge heren een plezierreis van hun woonplaats naar Kleef. Ze verbleven zaterdag 16 juli anderhalf uur in Arnhem en vervolgden daarna hun weg naar Nijmegen. Ze namen niet de kortste route, want één van hen wilde een oude academische kennis in Oosterbeek bezoeken. Daar staken ze met het Drielse veer de Rijn over. In de Betuwe ging het over de dijk weer oostwaarts om bij Elden de weg langs de Grift naar Elst en Nijmegen te nemen.
Twee leden van het gezelschap, Theodorus Beckeringh en Michiel van Bolhuis, beschreven hun reis en hun verslaglegging is vrijwel identiek. [1] Via hun reisjournalen kijken we naar het achttiende-eeuwse Elden en omgeving. Ze volgden met hun uitstapje de rijtuig- en voetsporen van hun vaders Lambert en Abel Eppo die in 1705 Arnhem bezochten en daarvan ook verslag deden. Zij gingen echter niet via Elden naar Nijmegen, maar namen het Malburgse veer en reisden via Huissen.[2]

We gaan eerst in op het reisgezelschap en de reisomstandigheden om daarna hun half uurtje in en rondom Elden te beschrijven. We pakken de heren op als zij 's middags via het veer tussen Oosterbeek en Driel in de Betuwe arriveren.[3]

Een juridisch reisgezelschap
De mannen van het plezierreisje naar Kleef kwamen uit de hoogste Groningse kringen en hadden alle vier rechten gestudeerd. Drie van hen mochten de titel I.U.D. dragen. Iuris/Juris Utriusque Doctor betekende dat zij in zowel het Romeinse als Canonieke (kerkelijke) recht waren afgestudeerd. Een mooi opstapje voor hun latere beroepscarrière. Bij hun gezamenlijke uitstapje waren ze tussen de 23 en 28 jaar oud en stonden aan het begin van hun loopbaan.
Reisjournaalschrijver Theodorus Beckeringh (1712-1790) was ongetwijfeld de vooraanstaandste van het gezelschap. Na zijn rechtenstudie werd hij in 1738 lid van provinciale militaire rechtbank, het Groningse Krijgsgerecht en advocaat bij de Hoofdmannenkamer, vanaf 1749 Hoge Justitiekamer geheten.[4] Na een politieke machtswisseling in 1740, waarbij hij op een zijspoor belandde, verwierf hij faam als kaartenmaker. Zijn Borgenkaart van Groningen wordt tot de topstukken van de achttiende-eeuwse cartografie gerekend.[5]
Hij werd vergezeld door Michel van Bolhuis (1714-1764), advocaat en richter van

Westerdijxhorn. Van Bolhuis was bovendien de zwager van Beckeringh, want hij was twee jaar voor de pleziertrip getrouwd met Alagonda Beckeringh.
Doctor Petrus (Peter) Muntinghe (1717-1777) werd in 1749 de hoogste belastingontvanger en secretaris voor de Fries-Groningse Admiraliteit.[6] Over de vierde in het gezelschap, doctor A.H.W. de Vriese, is het minst bekend.

Theodorus Beckeringh in 1735
Schilderij door Jan Abel Wassenbergh (1689-1750).

Michiel van Bolhuis in 1739
Schilderij door Johannes Antiquus (1702-1750)

Weer en vervoer
Bij het vertrek op 10 juli was de zomer voorzichtig begonnen in Nederland. De wintermaanden van 1740 daarentegen worden tot de strengste uit de geschiedenis gerekend.[7] De Franciscanessen van het St. Elisabethsconvent in Huissen noteerden in hun kroniek 'vooreerst soo is het in dit jaer een seer harde winter geweest, beginnende het te vriesen op H. Driekoningenavond, welke vorst omtrent vier maenden heeft aengehouden' en 'heeft het convent door deese strenge en lang aenhoudende koude grote schade geleeden en gebreck gehad'.
In juli was het fris zomerweer. De wegen waren de eerste twee weken van hun reis redelijk begaanbaar, omdat pas vanaf 22 juli een natte periode intrad.
Het rijtuig van de heren was niet zomaar een koetsje. Het was het nieuwste van het nieuwste en dat wilden ze laten weten: 'Nemende dit Togje zijn aanvang op den 10 July met een nieuwmodesche Phaeton, mit twee paarden bespannen.' Een phaeton was een lichtgewicht rijtuig en één van sportiefste en snelste wagens van zijn tijd. In Nederland werd in 1725 voor het eerst van dit rijtuig, dat vooral voor plezierritjes werd gebruikt, melding gemaakt. Een luxeproduct en passend voor de notabele jongemannen.[8]

Phaeton
Een Phaeton was verkrijgbaar in verschillende maten en uitvoeringen, maar was vooral een rijtuig voor de elite. Zo maakte de aanstaande koning Willem I in december 1813 zijn entree in Amsterdam in het sportieve rijtuig. Foto Nationaal Rijtuigmuseum Nienoord

Het reisverslag
De beschrijving van de passage door Elden neemt één lange zin in beslag. We geven de versie van Beckeringh om daarna de achtergronden van de genoemde plekken te belichten.
'Wij Arriveerden vervolgens te twee uir van den hogen weg, beneden an den Rhijn, tegenover het Drielsche veerhuis en wierden na een half uir wagtens, al kloetjende overgezet, landende voort daarna in de Betuwe, nabij het dorp Driel; gingen weder opzitten en reeden over den Rhijnschen dijk, voorbij het gehugt Mekren, langs den Grift, en passeerden de heerlijkheid Parik, betaalden aldaar an het tolhek agt stuivers tol, arriverende quartier voor vier in het dorp Elst (…)'

'Drielsche veerhuis'
In 1669 kocht de stad Arnhem het Drielse veer van de hervormde kerk in Oosterbeek en verpachtte het. Zo betaalde Hendrik Evers in november 1740 *f* 225,- per jaar.[9] Evers was ook de pachter van de Arnhemse schipbrug met bijbehorend veer. Vanaf 1746 werden de schipbrug en het Drielse veer alleen nog in combinatie verpacht.
Het huis van de veerman lag oorspronkelijk binnendijks, tussen de rivier en de bandijk. In 1732 richtte de stad Arnhem het daar tegenover gelegen buitendijkse huis *Den Altena* in als veerhuis. Het bouwvallige huis werd wel eerst voor vierhonderd gulden opgeknapt. De veerman huurde het huis van Arnhem voor veertig gulden per jaar. De renovatie had maar beperkt resultaat, want in 1762 volgde een nieuwe volledige renovatie van het veerhuis.

Drielse veerhuis, 1649
'De Veermans Huijs' lag tot 1732 nog aan de rivierzijde van de dijk. Detail uit een kaart van Johannis Wichman, gekopieerd door Willem Leenen (1759-1760). Gelders Archief 0012-689.

'Kloetjende' met het Drielse veer
Het veer bracht de vier heren om half drie uur in de middag 'al kloetjende', al bomende, van Oosterbeek naar de bandijk bij Driel. Dat de pont door de veerschipper naar de overkant werd geboomd, betekent dat het water in de Rijn op die dag behoorlijk laag stond.
Veerman Jan Gerritse, of een onderpachter van hem, moest waarschijnlijk twee keer heen en weer varen om de vier reizigers, het rijtuig en de twee paarden over te zetten.
Op negentiende-eeuwse prenten en een schoolplaat uit 1886 oogt de overzetboot meer als een lange platte schuit die makkelijk vier personen en een rijtuig in één keer kan overzetten.
Op verschillende kaarten en prenten vanaf de tweede helft van de zestiende eeuw heeft de veerboot een zeil.[10] Misschien kon in 1740 door een ongunstige wind of de lage waterstand niet van windkracht gebruik worden gemaakt. Vanaf 1809 ging het veer heen en weer als een gierpont.

De totale kosten voor de oversteek bedroegen zo'n 10 stuivers: een halve stuiver per persoon en voor het rijtuig met twee paarden acht stuivers. De veerprijzen werden door de Arnhemse magistraat bepaald. Zo stelde zij op 13 januari 1741 de 'Lijst oft ordonn. der Stad Arnhem waernae den pagter van het Drielse oft Oosterbeekse vhier het vheergelt aldaer soo des somers als des winters sal ontfangen' vast.[11]
Al rond het jaar 1000 zette het Drielse veer mensen, vee en goederen over van Driel naar Oosterbeek, in het bijzonder voor een kerkgang naar de katholieke kerk daar. Het veer verloor de specifieke kerkschipfunctie toen Driel in de tweede helft van de vijftiende een eigen kerkgebouw kreeg.
De stad Arnhem verkocht in oktober 1845 het veer met het veerhuis en een stuk grasland voor *f* 11.310,- aan de Oosterbeekse fabrikant Johannes Backer (1790-1872). Backer was bovendien van 1829 tot 1852 burgemeester van Oosterbeek. De eigenaarsoverdracht van het veer vond plaats op 1 mei 1846.

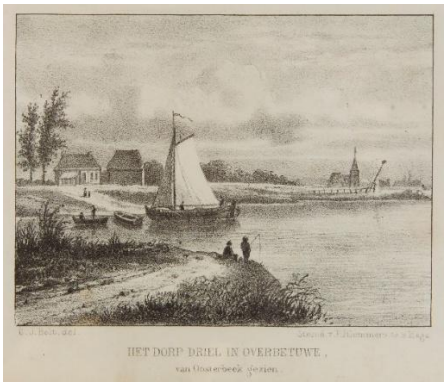

Drielse Veer
Het Drielse veer in 1859 gezien vanuit Oosterbeek. Prent van C.J. del Belt, Gelders Archief 1554-1505-S267-1859-0002.

'reeden over den Rhijnschen dijk'
De oorsprong van de Drielse(Rijn)dijk ligt in de dertiende eeuw. Vanaf de veertiende eeuw wordt de dijk vermeld in oorkonden en rekeningen.[12] Ter hoogte van Elden en verder oostwaarts heet de zuidelijke bandijk Huissensedijk.
Een half jaar na het passeren van de Groningers braken rond de kerstdagen de dijken door bij Elden. Het hoge water had de dijken al overstroomd, maar in de nacht van 23 op 24 december sloeg het water gaten in de Rijndijk en een week later in de Griftdijk. Een geweldige watervloed overstroomde het land en spoelde grote grondoppervlakten weg. Zo ontstonden de Westerveldse Kolk aan de Drielsedijk en de Spiekerse Kolk (Spijkerskolk), oostelijk van de vroegere Grift- en Kleidijk (nu het watertje bij de fietsbrug over de Batavierenweg bij het Gelredome).

HET DOORBREEKEN VAN DEN BANDDYK VOOR ELDEN. Anno 1740

Eene zeer naeuwkeurige Afbeeldinge van het doorbreken des

BANDDYKS, OVER HET DORP ELDEN,

Gelegen in het Ampt van OVER-BETUWE, aan de Vaart tusschen NYMEGEN en ARNHEM. Na by de Laatste Stad,

UYTLEGGING DER AFBEELDINGE.

t'Amsterdam by A. VAN HUYSSTEEN en S. VAN ESVELDT. Boekverkoopers. 1741.

Dijkdoorbraak Elden, 1740-1741
De overstroming bij Elden in de winter van 1740-1741 was landelijk nieuwe. Gelders Archief 1551-1068.

'voorbij het gehugt Mekren'
'Mekren' was in de achttiende eeuw een nog veel gebruikte naam voor (het Huis van de) Heerlijkheid Meinerswijk. De polder Meinerswijk was vanaf de late middeleeuwen in verschillende stukken verdeeld. In 1504 was Johan van Mekeren door de heer van Dorenweerd met een deel van Meinerswijk beleend. Hij en zijn mannelijke nazaten voerden de titel 'heer tot Meijnerswijck'. Het geslacht Van Mekeren behoorde vanaf de eerste helft van de 15e eeuw tot de elite van Arnhem en leverde jaar op jaar burgemeesters in de magistraat. Familieleden vervulden daarnaast in de stad, het Kwartier van de Veluwe en de provincie Gelderland talloze andere functies. In 1686 verkocht de familie hun deel van Meinerswijk. Dat nam niet weg dat ruim vijftig jaar later hun vroegere grondstuk met huis, boerderijen en boomgaarden nog aangeduid werd als 'Mekren'.[13]

t'HUIS MEINDERSWYK by AARNHEM.

Huis Meinerswijk, 1786-1792
De Arnhemse burgemeestersfamilie Van Mekeren was in de zeventiende eeuw eigenaar van de heerlijkheid en t' Huis Meinderswyk by Aarnhem. Prent van Carel Frederik Bendorp. Rijksmuseum Amsterdam: BI-1897-387-B-3(R),

'langs den Grift'
Het reisgezelschap nam de weg langs de Grift ter hoogte van het dorp Elden. Daar kruiste de Rijndijk tussen Arnhem en Driel de trekvaart en de ernaast gelegen Griftdijk tussen Arnhem/de Praets en Lent/Nijmegen. Juist het punt waar de twee dijken elkaar ontmoetten, werd in 1711 door een overstroming, ontstaan door een combinatie van hoog water en ijsgang, weggeslagen. Hierdoor ontstonden twee kolken, die na verloop van tijd in elkaar overliepen

en het cijfer acht vormden: de wiel bij het Zwaantje. Het Zwaantje was een uitspanning, die hier vanaf 1746 was gevestigd. Na de overstroming werd de dijk hersteld en in een ring om de nieuwe kolk heengeleid. Voor die 'beringing' werden arbeiders en karren uit Elden en buurdorpen als Driel, Randwijk, Bemmel en Elst opgeroepen om te graven en te kruien. Over deze ringdijk uit 1711 reed het reisgezelschap in 1740.[14]

In de Swaan, 1746
Vroegere gevelsteen van Het Zwaantje die bij de bouw van de herberg in de muur werd aangebracht.. De tekst op de steen luidt 'Ano 1746' – In De Swaan'. De steen bevindt zich nu in een depot van Museum Arnhem. Museum Arnhem GM2000.068.

De Grift tussen Arnhem en Nijmegen was de eerste gegraven trekvaart van Nederland en werd in 1610 opengesteld. Minstens zo belangrijk als de waterweg was het (jaag)pad dat op een dijkje naast de vaart was aangelegd. De Griftdijk zorgde voor een snelle landverbinding tussen Arnhem en Nijmegen. Reizigers over land hoefden niet meer de enorme omweg over Huissen en Bemmel te maken.
Door achterstallig onderhoud verzandde de Grift voortdurend en werd in 1742 definitief buiten gebruik gesteld. Delen van de trekvaart, en ook de oude Griftweg, zijn tot op de dag van vandaag goed herkenbaar tussen Arnhem en Nijmegen en volgen het tracé van de (oude) Rijksweg.[15]

Elden met Rijn- en Griftdijk, 1748
Op de kaart ligt het zuiden boven en loopt de Grift naar Nijmegen. Linksonderaan een deel van de trekvaart tussen Arnhem en Elden. Ten oosten (links op de kaart) daarvan ligt de 'Klijdijck' en in het westen de 'Meijerswijkckse Polder'.
De Grift volgend van beneden (het noorden) naar boven zien we links, met het jaartal 1740, de ronde Spiekerskolk. Dan volgt na de Rijndijk ('Banddijck') de kolk bij het 'Swaantien'. Deze ontstond bij de overstroming in 1711. In het aangelegde ringdijkje na die dijkdoorbraak zaten sluisdeuren voor het scheepvaartverkeer, de Eldense sluis.
Detail van een kaart van Willem Leenen uit 1748. Gelders Archief, 0012-571-0001.

'de heerlijkheid Parik'
Dat *De Parck* door de schrijvende reizigers 'Parik' wordt genoemd is niet verwonderlijk. In de oudste vijftiende-eeuwse vermeldingen is`, dit samen met 'Parryck, Perick en Priek', één van de namen van het landgoed.[16] De herenboerderij, 'een huis en hofstede met een steenen kamer', werd in de eerste helft van de zestiende eeuw verbouwd tot een kasteelachtig complex. In 1740 was *De Parck* al bijna een eeuw het bezit van de familie Van Lynden. De toenmalige bewoner, Casper Antoni van Lynden (1707-1748), vervulde in tegenstelling tot zijn voorgangers en opvolgers geen bestuurlijke functies in de Over-Betuwe (ambtman, dijkgraaf), enz.. Hij koos voor een militaire carrière onder stadhouder Willem IV. In 1729 werd hij toegelaten tot de ridderschap van Nijmegen. In het begin van de negentiende eeuw werd *De Parck* niet meer bewoond en raakte het landhuis in verval. In 1818 volgde de sloop en nu staat op deze plek het natuurcentrum *Landerij De Park* in Park Lingezegen.

De Parck, ca. 1743-1745
Kasteel De Parck *in de 18e eeuw op een tekening door Jan de Beijer. Gelders Archief 1554-3773*

'an het tolhek agt stuivers tol'
De tol werd op de weg langs de Grift geheven bij de brug over de Linge, even ten noorden van de dorpskern van Elst. Na het graven van de Grift telde de Linge in de omgeving van Elst geen vijf maar zeven bruggen. Daaraan dankte de tol zijn naam, 'Sevenbruggen'. Tegenwoordig staat de plek bekend als 'De Oude Tol'.[17]
Het gezelschap betaalde acht stuivers; één stuiver per persoon, en vier stuivers voor de phaeton met de twee paarden.[18]

Tol Sevenbruggen
Tol 'aan de Sevenbruggen' aan de Grift bij de Linge. Rechts een impressie van Elst. Kaart van Nicolaas van Geelkercken 1653; gekopieerd door F.I. Couwater, 1750. Gelders Archief 0302-71.

In Elst hielden de heren een pauze en verfristen zij zich in de herberg aan de Grift. Ze nuttigden een vers gebakken broodje en een 'nijmeegse moltje', een biersoort met een laag alcoholpercentage. Om vijf uur werd de reis hervat en kwamen ze in de late namiddag in de Waalstad aan.[19]

Dorpsgezicht Elden, 1731
Tekening door Abraham de Haan met de Bonifatiuskerk tin Elden, gesigneerd met '10 julij 1731/ Elden'. ***Rijksmuseum Amsterdam*** *BI-1897-387-B-3(R).*

© Jan de Vries
Arnhem, 2025.
Dit artikel werd zonder bron- en literatuurverwijzingen gepubliceerd in:
Kringbulletin Historische Kring Elden 44 nr. 162 (2025), 22-26.

Noten

[1] De originele handschriften van Beckeringh en Bolhuis bevinden zich in het Regionaal Archief Nijmegen en de Groninger Archieven en zijn digitaal te raadplegen.
T. Beckeringh, *Journal of Dagverhaal van een Plaisir Reisje van Groningen na Kleef, gedaan in den Jare 1740*, in: Regionaal Archief Nijmegen, Collectie losse aanwinsten 1500 - heden toegang 610, inv.nr. 48, 71-74 (scan 43-45); https://studiezaal.nijmegen.nl/detail.php?nav_id=0-1&id=2128496048
M. van Bolhuis, *Reize naar Kleef*, in: Groninger Archieven, toegang 493, inv.nr. 204, Archief Families van Bolhuis, Arkema en van Zeeburgh, 1603 – 1927, Journaal door M. van Bolhuis van een reis naar Kleef tezamen met P. Muntinghe, L. Beckeringh en A.H.W. de Vriese, 1740, 126-132 (scan 129-135); https://hdl.handle.net/21.12105/9EC288609A7040B79AB7EFFE8D4CEB73
In de inventaristitel staat abusievelijk L. Beckeringh; dit moet T. Beckeringh zijn.
Het reisverslag van Beckeringh is, met kleine verschillen ten opzichte van het handschrift in druk verschenen: T. Beckeringh, '"Journal of dagverhaal van een Plaisir Reisje, van Groningen na Kleef, in 1740 door P. Muntinghe J.U.D., A.H.W. de Vriese J.U.D., M. van Bolhuis advocaat en mij Theodorus Beckering J.U.D.", enz', in: *De Navorscher* 45 (1895), 349-372, 495-512, 676-699 en 725-746, het fragment over Elden en omgeving op 511.

[2] A.E. van Bolhuis, *Journael van de reijse door de advocaet Beckeringh en redger Bolhuis in 't 1705 met de chaise gedaen / Reise na Amsterdam Aº 1705*, in: Groninger Archieven, toegang 493, inv.nr. 53 Archief Families van Bolhuis, Arkema en van Zeeburgh, 1603 – 1927, Journaal van de reizen van Abel Eppo van Bolhuis, 1692-1705. Met het verslag van een reis door Michiel van Bolhuis in 1680 naar Duitsland, reis nr. 10 fol. 42-44 (scan 381-383); https://hdl.handle.net/21.12105/CE8C05CCCE294C3784C941B21FEC8180
Over landverbindingen in de Betuwe in de 18e eeuw: H. de Regt, 'Oude wegen in de Betuwe', in: M. van Veen-Liefrink (red.), *Terugblik. 'Tegen de stroom in'. Zeven eeuwen waterbeheer in de Betuwe. Jaarboek Tabula Batavorum* 9 (2008), 111-118.

[3] Een deel van het bezoek aan Oosterbeek staat in E. Demoed, *Van een groene zoom aan een vaal kleed. Zijnde de geschiedenis van de westelijke Veluwezoom (gemeente Renkum)*, Oosterbeek, 1953, 266-267.

[4] W.J. Formsma, *De archieven van de Hoge Justitiekamer in Groningen en andere gewestelijke rechterlijke instellingen in 1811*, 's-Gravenhage 1968, inleiding, online https://hdl.handle.net/21.12105/1DF16975E2D64A2FA91BF7C71727383B

[5] R. Reinders, E. Knol, P. van Leusen, J. Mollema, T. Musschenga, M. Hillenga, M. Kijk in de Vegte en A. van der Woud (red.), *De atlas van Beckeringh: het Groninger landschap in de 18e eeuw*, Zwolle 2026; Webtentoonstelling 'De atlas van Beckeringh': https://www.beeldbankgroningen.nl/webexposities/detail/61d32610-177a-4657-a2df-ad15f558effd

[6] Muntinghe was ook drost van Wedde en Westerwolde en bestuurder van de Weeskamer Groningen.

[7] J. Buisman, *Duizend jaar weer, wind en water in Nederland* 5 1675-1770, Franeker 2006, 683-693.

[8] 'Phaeton, van zonnegod en zonnekoning', https://www.hippomobielerfgoed.nl/2021/phaeton/; geraadpleegd o.a. 25-11-2024.

[9] Over het Drielse veer(huis) zie vooral: F. Busch. *Een geschiedenis van het Drielse veer en die van de pachters Busch*, Den Burg 2022 (uitgave in eigen beheer), 7-29; Th. Essers, 'De geschiedenis van het Drielse veer', in: *Tabula Batavorum* 5 (1987-3), 75-78 en M. Potjer, 'Rondom het Drielse veer, 1649-1762', in: M. van Veen-Liefrink (red.), *Terugblik. De Betuwe aangekaart. Een historische topografie. Jaarboek Tabula Batavorum* 10 (2009), 73-82. Zie ook: E. Demoed, *Van een groene zoom aan een vaal kleed. Zijnde de geschiedenis n van de westelijke Veluwezoom (gemeente Renkum)*, Oosterbeek, 1953, 262, 277.; K. van Ingen, 'Over veren en overvaren', in: M. van Veen-Liefrink (red.), *Terugblik. 'Heen en weer'. Verkeer en vervoer in de Betuwe door de eeuwen heen.. Jaarboek Tabula Batavorum* 20 (2019), 35-44; A. Markus, *Arnhem omstreeks het midden der vorige eeuw. Met geschiedkundige aantekeningen*, Arnhem 1907, 144;

[10] Drielse veerboot heeft een zeil o.a.:
rond 1567-1568: Gelders Archief, Hof van Gelre en Zutphen, toegang 0124, inv.nr. 4960, civiele processen 1568 no. 10. tussen Oosterbeek en Mariëndaal; https://permalink.geldersarchief.nl/1EC592985ABF48CFA2AD91920C37D8B0
rond 1834: Gelders Archief, Topografisch-historische Atlas Gelderland, toegang 1551, inv.nr. 2177, tekening van Johan Diderik Cornelis Veltens; https://permalink.geldersarchief.nl/AC99ED7E04BD4E15B3FA718AD518C22C

[11] GldA, Oud Archief Arnhem, toegang 2000, inv.nr. 2451, Tarieven van het veergeld van het Drielsche veer, 1741 en ongedateerd (2e helft der 18e eeuw), fol. 1v (scan 1); https://permalink.geldersarchief.nl/7852CAF8646B402EB8D0EAD1BBF0B5DC

[12] K. van Ingen, 'Die het water deert, die het water keert: Zijdwenden, achterkaden en dijken. Kolken, wielen en waayen: De Betuwse strijd tegen het water', in: M. van Veen-Liefrink (red.), *Terugblik. 'Tegen de stroom in'. Zeven eeuwen waterbeheer in de Betuwe. Jaarboek Tabula Batavorum* 9 (2008), 63-76, 64-65; J.R. Mulder, L.J.

Keunen en A.J.M. Zwart, *In de ban van de Betuwse dijken. Deel 5 Malburgen. Een bodemkundig, archeologisch en historisch onderzoek naar de opbouw van de Rijndijk te Malburgen/Bakenhof, Arnhem*, Wageningen 2004, 34; O. Smits, 'Zand erover: geologie en landschap', in: F. Kleijn e.a., *Elderveld. Een nieuwe Arnhemse wijk op oude grond*, Utrecht 2015, 11-18, 17; R.C.M, Wientjes, *Een heerlijkheid in de bocht. Kaartboek van de polder Meinerswijk bij Arnhem*, Zwolle 1995, 35-37.

[13] Over de eigenaren van Meinerswijk zie: 'Arnhem in de loop der eeuwen XIII', in: *Arnhemsche Courant*, 2-4-1932; via KB-Delpher: https://www.delpher.nl/nl/kranten/view?coll=ddd&identifier=MMKB08:000107756:mpeg21:p014; W.J. Boogmans Wzn., 'Meinerswijk' (in de serie 'Mengelwerk. Historische herinneringen'), in: *Arnhemsche Courant*, 11-7-1901, via KB-Delpher: https://resolver.kb.nl/resolve?urn=MMKB08:000097103:mpeg21:p010; W.G.Zn. Knap en G.F.C. Vergouwe, *Arnhem 1233-1933. Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het zevende eeuwfeest van Arnhems' stedelijk bestaan*, Arnhem 1933, 94-98.; J.C. Kort, *Repertorium op de lenen van de hofstede Rosande*, 1438-1733, z.pl. z.jr., 2-3; digitaal via https://www.onsvoorgeslacht.nl/wp-content/plugins/typify-databank/download.php?item_id=4468; geraadpleegd en gedownload o.a. 27-11-2024. Eerder gepubliceerd in 'De Nederlandsche Leeuw' 119 (2002); Wientjes, 'Heerlijkheid' (1995), 32-33 en 37-38.
Over het geslacht Van Mekeren in het Arnhemse stadsbestuur: C.L. Verkerk, *Coulissen van de macht. Een sociaal-institutionele studie betreffende de samenstelling van het bestuur van Arnhem in de middeleeuwen en een bijdrage tot de stedelijke elitevorming*, Hilversum 1992, passim bijvoorbeeld 333-334 en vanaf 487 |(magistraatslijst 1427).

[14] Over de overstroming van 1711 en de beringing van de dijk rondom de wiel bij het Zwaantje:
Regionaal Archief Rivierenland, Archief van het ambt en dijkstoel van de Overbetuwe, 1427 - 1838 (1855), toegang 1087 , inv.nr. 2107B, Lijst van de dorpen die met arbeiders en karren aan de beringing tot Elden geweest zijn, 1711; https://hdl.handle.net/21.12108/405DB77367BB478781EBA84A3B2B976B

[15] Over de Grift: C.J.B.P. Frank en J.H.J. van Hest, *Elden. Betuws dorp in Arnhem-Zuid*, Utrecht 2002, 14-15; P.M.M. Klep, 'Economische en sociale ontwikkeling', in: F. Keverling Buisman (red.), *Arnhem van 1700 tot 1900*,Utrecht 2009, 116-171, vooral 131; F. Lefering, 'De Grift, van trekvaart tot stadsweg, in: M. van Veen-Liefrink (red.), *Terugblik. 'Heen en weer'. Verkeer en vervoer in de Betuwe door de eeuwen heen. Jaarboek Tabula Batavorum* 20 (2019), 1-18; G.J. Mentink, *Over-Betuwe. Geschiedenis van een polderland 1327-1977*, Zutphen 1985, 97-99; M.R. Potjer, 'Arnhemse schippers en de Betuwse Grift, 1607-1657', in: *Arnhems Historisch Tijdschrift* 39 (2019-4), 204-219; G. Visser, Elderveld vanuit historisch perspectief', in: F.X.M. Kleijn e.a., *Elderveld. Een nieuwe Arnhemse wijk op oude grond*, Utrecht 2015, 19-32, aldaar 20-21; R. Wartena, 'De grift van Arnhem naar Nijmegen, 'in: *Arnhemsche Courant (*drie delen), 3, 10 en 17 januari 1959; R Wientjes, 'Heerlijkheid' (1995), 16-21, 32-33.

[16] Over *De Parck* en de familie van Lynden zie vooral: H.M. Werner, *Geldersche Kasteelen* I (Zutphen 1906), 231-264. Verder: R.F.P. de Beaufort en H.M. van den Berg, *De Betuwe*, Den Haag 1968, 299; F. Hoogveld, 'De ondergang van de kastelen de Parck en de Mussenberg te Elst', in: M. van Veen-Liefrink (red.) '*De Betuwe op slot'. Over kastelen en adellijke huizen, Jaarboek Tabula Batavorum* 4 (2003), 83-86;

[17] F. Hoogveld, 'De tol bij de Zevenbruggen te Elst in het midden van de achttiende eeuw', in *Tabula Batavorm* 17 (1999), 4-15.

[18] *Ordonnantie op den tol tusschen Nymegen en Arnhem*, 16-5-1753, Arnhem 1753; Bevat het tolreglement zoals vastgesteld door de Staten van Gelderland op 14 april 1753.

[19] Het bezoek aan Nijmegen is beschreven in J.A.B.M. de Jong, 'Een plezierreisje in de goede oude tijd', in: *Numaga* 2 (1955), 43-54.